

ԾԻՍԱԿԱՆ

ՂԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԾԻՍԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Քրիստոնէական եկեղեցիները, ըլլան առնոյնք արեւելեան ծագումով՝ Առաքելական, եւ կամ քարոզչական սկզբունքով՝ Հետազայ դարերուն կազմուած, ունին իրենց արարողական սահմանումները:

Առաքելական, աւանդական, Հնադոյն դարերէն ծագում առած եկեղեցիները այս յիշատակուած արարողական սահմանումները կը կոչեն ծիսակատարութիւն, որ զրեթէ հոմանիշ է խնամքով պատրաստուած ներշնչեալ աղօթքներու, հեղինակուած հայրապետներու կողմէ՝ որոնց համակ էութիւնը նշխարուած էր աստուածաշնորհի սրբազան ուխտին: Նման հոգեւոր երգեր, աղօթքներ ու ծիսային արարողութիւններ համարուած են երկնակէջ օրհնութիւններ եւ պատգամներ, ու ներշնչած հաւատացեալ բազմատեսակ խաւերուն հոգիները:

Հայաստանեայց եկեղեցին ունի ծիսակատարական—արարողական խիստ ճաշակաւոր դասաւորումով սահմանաւորումներ, որոնք ամփոփուած են յատուկ Տօնացոյցներուն, եւ ասոնցմէ բխած առօրեայ առձեռն գործածուած եկեղեցական օրացոյցներուն եւ Մաշտոցներուն մէջ: Եկեղեցական օրացոյցները բոլոր բաւականի անմիջական կատարուելիք արարողութիւններուն ուղեցոյցը կրնան համարուիլ, ուր գրուած են եկեղեցիներու մէջ կատարուելիք կարգ մը պաշտամունքները, երգուելիք շարականները իրենց մասնաշաղկապով ձայնական եղանակներով, կարգացուելիք աղօթքները մանրամասն կերպով զրեթէ:

Մեր սոյն գրութեամբ կը փափաքինք անդրադառնալ «Երեկոյեան» ժամերգութեանց եւ ասոնց յարակից նախատեսակներուն: Երեկոյեան ժամերգութիւնները կը կատարուին լուս աղօթքներով եւ խորհրդաւոր պարզութեամբ, սաղմոսներու, քարոզներու ընթերցումներով եւ շարականներու երգեցողութեամբ: Ամէնակարեւորը երեկոյեան ժա-

մերգութեանց ընթացքին «Սբ. Աստուած»ի երգեցողութիւնն է:

Հայաստանեայց եկեղեցին «Սբ. Աստուած»ի երգեցողութիւնը (Triagion) ձօնած է Սբ. Երրորդութեան երկրորդ Անձին՝ այսինքն Աստուածորդուն, շատ ճշգրիտ մեկնարանութեամբ: Յոյն Ուղղափառ եւ Լատին Ընդհանրական եկեղեցին կ'երգեն «Սբ. Աստուած»ը տարբեր լսմանումով, ի յարգանս Ամենասուրբ Երրորդութեան: Ըստ աւանդութեան թերեւս «Սբ. Աստուած»ի երգեցողութիւնը ծագում առած է հեռեւեալ դէպքէն: Երբ մեր Տէրը խաչափայտին վրայ հոգին աւանդեց, Յովսէփ Արեմաթացին զոգհար վիճակի մէջ մօտեցաւ Պիղատոսին եւ խնդրեց Անոր անշնչացած մարմինը՝ թաղելու համար: Երբ մօտեցաւ խաչափայտին եւ դիտեց զսոսն կսկիծով Տիրոջ անշնչացած մարմինը, յանկարծ գոչեց. «Սուրբ Աստուած», «Սուրբ Հօր», «Սուրբ Անձ», որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ»: Այս սպալիւր եւ սրտայայտ բացադանչութիւնը ծագում առաւ «Սուրբ Աստուած»ի երգեցողութեան քրիստոնեայ եկեղեցիներու մէջ («Փառաւորեալ եւ օրհնեալ»ի յաւելումը յետագային մուտք գործած է Հայ Եկեղեցւոյ մէջ):

Տիեզերական ժողովներու մէջ Յովսէփ Արեմաթացին այս բացադանչութիւնը պէտքէն ձեւերով մեկնարանուեցաւ: Յոյն Օրթոտոքսներ, Լատիններ ու անոնց հետեւորդները այն համոզումը ունեցան թէ կարելի է՛ր որ Աստուած խաչուէր, եւ եթէ «որ խաչեցար վասն մեր» երգէին՝ աստուածութիւնը խաչած պիտի ըլլային: Յոյն Օրթոտոքսներ եւ Լատինք «Սբ. Աստուած»ը կ'երգեն առանց «որ խաչեցար»ի, ի յիշատակ Սբ. Երրորդութեան. իսկ Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցին կ'երգէ ի յիշատակ Սբ. Երրորդութեան երկրորդ Անձին՝ Քրիստոսի, շատ արդարանալի մեկնարանութեամբ: Յոյն Օրթո-

տաքս եկեղեցին Քրիստոսի աշխարհիս վրայ ունեցած փոփոխութիւնները՝ խաչելութիւնը, յարութիւնը, ծնունդը, մկրտութիւնը, այլակերպութիւնը կը յիշատակէ մասնաշառուկ շարականի մը մէջ, Ս. Պատարացի ընթացքին, «Սր. Աստուած» երգած պահունիակ Հայաստանեայց եկեղեցին բացատրուած փոփոխութիւններուն ամբողջութիւնը պարփակեց «Սուրբ Աստուած» երգեցողութեան մէջ:

Որով Յոյն եկեղեցին կ'երգէ. «Սուրբ Աստուած, Սր. Հօր, Սր. Անձա՛ն, ոգորմեա՛ մեզ»:

Իսկ Հայ եկեղեցին կ'երգէ. «Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ Հօր, սուրբ եւ անձա՛ն, որ Խաչեցար՝ Յարեար, Մնար եւ Յայտնեցար, Այլակերպեցար ի թափօր լերին եւայն (բառ տօնի)՝ մասն մեր, ոգորմեա՛ մեզ»։ Հայ եկեղեցին տարին մէկ անգամ Աւագ Ուրբաթ երեկոյեան թաղման արարողութեան, առաջին «Սուրբ Աստուած» կ'երգէ առանց «Փառաւորեալ» (թերեւս մատնանշելու համար Յովսէփ Արեմաթացիի բացադանշութիւնը Քրիստոսի համար)։

Նախատօնակի արարողութիւնը զարձեալ երեկոյեան ժամերգութեանց ընթացքին կը կատարուի իբր յաւելում արարողութիւն, իսկ մը տալու համար եւ նախապատրաստելու հաւատացեալները յաջորդ տօնական օրուան խորհուրդին։ Նախ կը կատարուի երեկոյեան սոփորական ժամերգութիւնը ու յետոյ թափօրապետ եպիսկոպոսը կամ վարդապետը շուրջառ առնելով, ինչպէս նաեւ դասին մէջ դռնուող քահանայից դասն ալ շուրջառ առնելով, զպիւրներուն ընկերակցութեամբ կը յառաջանան առեան՝ ուր կը սկսի օրուան յատուկ «Օրհնեսցուք» շարականին երգեցողութիւնը. մինչ այս, սարկաւադները կը կատարեն պատշաճ խնկարկութիւնը։ Ապա կ'երգուի «Հարց» շարականը՝ այս անգամ թափօրապետը բուրմոս ի ձեռին կը խնկարկէ ընդհանուր տաճարը։

Տաղաւարներու նախատօնակներու մասին, Սր. Մննդեան եւ Սր. Զատիկ ձրագալոյցի հոգեպաշտ արարողութեան մանրամասն բացատրողականը գտնեց ընելով, կ'անց-

նինք «Վարդապետ»ի, «Վերափոխման» եւ «Վերացման Սր. Խաչի» նախատօնակներուն։ Մանր ընթերցանութեամբ կը կարդացուին սաղմոսները եւ աղօթքները։ Շատ խնամուած եւ մեծ հոգածութեամբ կ'երգուին «Լոյս Զւարթ»ը եւ խաղաղական աղօթքները։ Երբ կարգը պիտի գայ «Լուր ձայնից մերոց» աղօթքի ընթերցման, կ'արժէ յիշատակել Հայ եկեղեցւոյ յատուկ ձիւսային օրէնքներէն պարագայ մը, որ բացարձակապէս եպիսկոպոսներու յատուկ է եւ որ կը կիրարկուի շատ բարձր հեղինակութիւն եւ եկեղեցականապէս մեծ պատրաստութիւն ունեցող արքեպիսկոպոս, եպիսկոպոս, եւ կաթողիկոսներու կողմէ ցարդ։ Վարդապետ կամ քահանայ մը կը սկսի կարդալ «Լուր ձայնից մերոց»ը. երբ կէսին հասնի, ընթերցանութիւնը կը կեցնէ ու Աթոռին վրայ բազմող թափօրապետը՝ կաթողիկոս, պատեթարք կամ եպիսկոպոս, Աթոռէն կը դառնայ ղէպի ժողովուրդ ու բարձրաձայն ինք կ'արտասանէ աղօթքին «խաղաղութիւն ամենեցուն»ը. զտրապետը կ'երգէ «Եւ ընդ հոգւոյդ քամ»ը եւ «Առաջի քոյ Տէր»ը եւ ապա քահանան կը շարունակէ աղօթքին ընթերցումը։ Անկէ վերջ զպիւրները տառն կ'ըլլեն, թափօրապետը եւ քահանան կը տառնան շուրջառ, կը յառաջանան ղէպի առեան։ Սոյն նախապատրաստութեամբ կ'երգուի «Սուրբ Աստուած»ը (Խաչելութեան եղանակով) շատ ծանր կերպով եւ յաջորդ օրուայ «Օրհնեսցուք» շարականն ալ իբր «Համբարձի»։ Վերափոխման տօնին նախատօնակին միայն կ'երգուի նաեւ «Հարց»ը «Որ զնախամօր», երբ թափօրապետը կը խնկարկէ բուրմոսով ընդհանուր եկեղեցին։ Այսպիսի նախատօնակները պէտք է որ կատարուին մեծ նախանձախնդրութեամբ եւ րդպուչաւորութեամբ եւ առանց որեւէ դանդաւանութեան, սրբապի օրուան խորհուրդը շատ ազդեցիկ ըլլայ եւ պահուն մեր աւանդական քրիստոնէական սկզբունքները մեր հայրապետներուն։

Նախանձախնդրական բժանդրութիւնը մեր եկեղեցւոյ մէջ շատ կենսական հարց մէ ու պէտք է զորժադրուի միշտ, որպէսզի հաւատացեալները աւելի սերտ կապերով միանան աստուածաշնորհութեան սուրբ ուխտին։

ԶԱԼԻՆ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

Նիկոսիա, Կիպրոս